

Magdalena Pfeiffer

KDE BYDLÍ PRÁVNICKÁ OSOBA? OBVYKLÝ POBYT A BYDLIŠTĚ PRÁVNICKÝCH OSOB Z PERSPEKTIVY EVROPSKÉHO MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO

Abstrakt: Pozornost je věnována dvěma v současné době nejvýznamnějším hraničním určovateli evropského mezinárodního práva soukromého – obvyklému pobytu a bydlišti. Pro účely unijních nařízení z oblasti mezinárodního práva soukromého je jak u obvyklého pobytu, tak u bydliště třeba rozlišovat, zda se jejich určování týká fyzických nebo právnických osob. Článek krátce shrnuje pojetí obvyklého pobytu a bydliště fyzických osob a soustředí se na pojmy obvyklého pobytu a bydliště osob právnických. Oba pojmy jsou pro účely mezinárodního práva soukromého ve vztahu k právnickým osobám definovány, jejich definice však vyšší míru právní jistoty účastníků poměrů s mezinárodním prvkem nezajišťují. Obvyklý pobyt je primárně definován jako místo ústřední správy právnické osoby, bydliště jako místo ústřední správy nebo sídlo nebo hlavní provozovna. Definiční pojmy však v rámci příslušných unijních nařízení již dále vymezeny nejsou. Článek poukazuje na skutečnost, že při současné komplikované struktuře nadnárodních skupin společností, může být velmi obtížné v případech koncernů s jistotou předvídat zejména místo ústřední správy, což se odráží ve větší míře nejistoty ohledně rozhodného práva a mezinárodně příslušného soudu.

Klíčová slova: evropské mezinárodní právo soukromé, hraniční určovatel, obvyklý pobyt, bydliště, právnická osoba, obchodní společnosti, koncerny

ROSTOUCÍ VÝZNAM EVROPSKÉHO MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO

Doba, kdy se slovní spojení evropské mezinárodní právo soukromé vyslovovalo velmi opatrně a psávalo v uvozovkách, je již historií. V Evropské unii je oblast mezinárodního práva soukromého jednou z nejdynamičtěji se rozvíjejících oblastí unijního práva a evropské mezinárodní právo soukromé zavedeným pojmem. V rámci soudní spolupráce v občanských věcech se i díky specifickým vlastnostem norem mezinárodního práva soukromého, kterými je jejich autonomie ve smyslu určité nezávislosti na státním zřízení a jejich neutralita ve smyslu nezasahování do národních hmotněprávních úprav členských států EU,¹ daří snáze dosahovat kompromisu a je tak přijímána řada nařízení, jejichž předmětem je unifikace jak kolizních pravidel, tak i norem mezinárodního civilního procesního práva. Evropské mezinárodní právo soukromé dnes zahrnuje v zásadě čtyři okruhy právních norem. Jedná se o normy, které obsahují pravidla pro založení mezinárodní příslušnosti soudů a úpravu jejich spolupráce; dále o normy, na jejichž základě je určováno rozhodné právo; o normy, které upravují otázky uznání a výkonu cizích soudních rozhodnutí; a konečně i o normy, které upravují některá zvláštní zjednodušená řízení s přeshraničním prvkem (např. evropské řízení o drobných nárocích

¹ PAUKNEROVÁ, Monika. Evropské právo a některé nové trendy v mezinárodním právu soukromém. *Právník*. 2009, roč. 148, č. 2, s. 121–139.

nebo řízení o evropském platebním rozkazu).² V oblasti evropského mezinárodního práva soukromého bylo dosud přijato přes 15 nařízení a další se připravují. Řešíme-li případ s mezinárodním prvkem, je třeba vždy na prvním místě zkoumat, zda neexistuje unifikovaná unijní úprava, která má před příslušnými ustanoveními vnitrostátní právní úpravy mezinárodního práva soukromého aplikační přednost a jejíž přednostní aplikace může připadat v úvahu i ve vztahu k relevantním mezinárodním smlouvám.³

Díky pozornosti, které se mezinárodní právo soukromé ze strany Evropské unie v posledních letech těší, se i tento obor samozřejmě o to rychleji dále vyvíjí. Jednou z nepřehlédnutelných změn poslední doby, právě v souvislosti s přijímáním unijních právních instrumentů upravujících oblast mezinárodního práva soukromého, je pojetí hraničního určovatele. Hraniční určovatel patří mezi základní, tradiční pojmy kolizní úpravy mezinárodního práva soukromého. Jedná se o určitou skutečnost, která je pro daný okruh soukromoprávních poměrů s mezinárodním prvkem natolik relevantní, že v navázání kolizní normy rozhoduje o výběru práva, jímž se má vymezovaný okruh právních poměrů řídit.⁴ V dnešní době se jako hraniční určovatel označuje rovněž i kritérium, na jehož základě dochází v normách mezinárodního civilního procesního práva k založení pravomoci (mezinárodní příslušnosti) soudů určitého státu. Mezi historicky nejvýznamnější, klasické hraniční určovatele patří státní příslušnost v kontinentálních právních řádech a domicil v *common law*. V rámci mezinárodních unifikačních snah se jako kompromisní řešení rivality těchto dvou hraničních určovatelů zrodil obvyklý pobyt jako nový hraniční určovatel, který se velmi rychle prosadil i v unijním právu. V českých jazykových verzích unijních nařízení z oblasti mezinárodního práva soukromého se vedle obvyklého pobytu objevuje rovněž i termín obvyklé bydliště, oba pojmy jsou jen rozdílným překladem jednoho a téhož pojmu *habitual residence*, a je tedy třeba je vnímat totožně. V tomto článku je důsledně používán pouze pojem obvyklý pobyt, který je dle názoru autorky pojmem přesnějším a vhodnějším, a který je též vylučným pojmem rekodifikované vnitrostátní právní úpravy mezinárodního práva soukromého. Dalším velmi relevantním hraničním určovatelem unijního práva je bydliště, v angličtině *domicile*, které je aplikováno jako jurisdikční kritérium. Tento pojem nelze zaměňovat s tradičním pojetím domicilu v anglosaském právu.⁵

1. PRÁVNICKÉ OSOBY V EVROPSKÉM MEZINÁRODNÍM PRÁVU SOUKROMÉM

V souvislosti s právními osobami je v rámci mezinárodního práva soukromého hlavní pozornost tradičně soustředěna na kolizněprávní otázky jejich osobního statutu, tedy na určení právního řádu, který upravuje jejich právní postavení. Jednotné unijní právní úpravě podléhají pouze nadnárodní formy společností, které se řídí příslušnými

² PAUKNEROVÁ, Monika. *Evropské mezinárodní právo soukromé*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 7 a násl.

³ § 2 zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (dále jen „ZMPS“).

⁴ KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 7. opravené a doplněné vydání. Brno – Plzeň: Doplněk a Aleš Čeněk, 2009, s. 121.

⁵ PFEIFFER, Magdalena. *Kritérium obvyklého pobytu v mezinárodním právu soukromém*. Praha: Leges, 2013, s. 33 a násl.

nařízeními⁶ a subsidiárně právním řádem státu svého sídla. Kolizní úprava právního postavení právnických osob v rámci unijní úpravy unifikována není. Při určování jejich osobního statutu se vychází ze dvou základních principů: principu inkorporačního a principu sídla. Dle inkorporačního principu je osobním statutem právnické osoby právní řád státu, podle něhož právnická osoba vznikla. Z inkorporačního principu vychází i česká vnitrostátní právní úprava v § 30 ZMPS.⁷ Dle principu sídla je osobním statutem právnické osoby právní řád státu, na jehož území se nachází její faktické sídlo. Tyto principy rozdílně řeší mj. otázku možnosti přeshraničního přemístění sídla při zachování právní kontinuity, kterou je v rámci Evropské unie třeba vnímat v kontextu svobody usazování zakotvené v primárním právu.⁸ Tato problematika, která se i v české odborné literatuře těší značné pozornosti,⁹ bývá považována za jednu ze základních otázek unijního práva obchodních společností. O významu problematiky mobility společností v rámci Evropské unie, zejména s ohledem na související judikaturu Soudního dvora Evropské unie (dále jen „SDEU“),¹⁰ nelze v žádném případě pochybovat, nicméně nelze ani zcela zapomínat na další kolizní otázky v případech, kdy subjekty soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem jsou právnické osoby. S rostoucím významem mezinárodního obchodního styku roste i počet přeshraničních závazkových právních poměrů, jejichž účastníky jsou subjekty z různých států. Jestliže si strany v rámci smluvní autonomie nezvolí rozhodné právo, postupuje se dle defaultních kolizních pravidel zakotvených v relevantní právní normě. Obdobně v rovině mezinárodního civilního procesního práva, dojde-li ke sporu, posuzuje soud, v případě absence prorogační či rozhodčí doložky (jsou-li připuštěny), svou mezinárodní příslušnost na základě defaultních jurisdikčních pravidel. K aplikaci příslušné kolizní či jurisdikční normy je však primárně třeba lokalizovat konkrétního hraničního určovatele dle daných skutkových okolností. Z výše nastíněného vývoje evropského mezinárodního práva soukromého je patrné, že se nejčastěji bude jednat o lokalizaci bydliště nebo obvyklého pobytu. Tento článek se proto zaměřuje na problematiku určení bydliště a obvyklého pobytu pro účely kolizních a jurisdikčních pravidel ve vztahu k právnickým osobám.

Ve zkoumaných právních instrumentech evropského mezinárodního práva soukromého je v relevantních ustanoveních používána formulace „...obchodní společnosti, sdružení nebo právnické osoby...“ (nařízení Řím I), respektive „...společností a jiných zapsaných nebo nezapsaných právnických osob...“ (nařízení Řím II) bez bližší definice.

⁶ Nařízení Rady (ES) č. 2157/2001 ze dne 8. října 2001 o statutu evropské společnosti (SE); Nařízení Rady (EHS) č. 2137/85 ze dne 25. července 1985 o evropském hospodářském zájmovém sdružení (EHZS); Nařízení Rady (ES) č. 1435/2003 ze dne 22. července 2003 o statutu evropské družstevní společnosti (SCE).

⁷ „Právní osobnost právnické osoby a způsobilost jiné než fyzické osoby se řídí právním řádem státu, podle něhož vznikla...“

⁸ Čl. 54 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“).

⁹ Blíže PAUKNEROVÁ, Monika. *Společnosti v mezinárodním právu soukromém*. Praha: Karolinum, 1998; PAUKNEROVÁ, Monika. Kolizněprávní úprava obchodních společností. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7, s. 244–250; PAUKNEROVÁ, Monika. Svoboda usazování obchodních společností a mezinárodní právo soukromé ve světle novějších rozhodnutí Evropského soudního dvora. *Právník*, 2004, č. 12, s. 1161–1183; DĚDIČ, Jan – ČECH, Petr. Nový pohled na kolizní normy a reflexe kolizně relevantní judikatury Evropského soudního dvora v českém právu společností. *Soudní rozhledy*, 2004, č. 10, s. 361 a násl.

¹⁰ Např. C-81/87 (*Daily Mail*), C-212/97 (*Centros*), C-208/00 (*Überseering*), C-167/02 (*Inspire Act*), C-210/06 (*Cartesio*), C-378/10 (*Vale*).

V německém („...von Gesellschaften, Vereinen und juristischen Personen...“) i anglickém znění („...of companies and other bodies, corporate or unincorporated,...“) je formulace v obou nařízeních totožná. Tyto pojmy je třeba vykládat s ohledem na účel nařízení extenzivně, tak aby bylo možné každé sdružení osob či majetku, které se smluvně zaváže, lokalizovat za účelem navázání na rozhodný právní řád.¹¹ Může se tak jednat o koncepci širší, než je pojem právnické osoby v českém právním řádu,¹² přesto je v textu tohoto článku zavedena zkratka a v tomto smyslu dále uváděna pouze právnická osoba.

2. OBVYKLÝ POBYT A BYDLIŠTĚ – KLÍČOVÉ POJMY EVROPSKÉHO MEZINÁRODNÍHO PRÁVA SOUKROMÉHO

Jak obvyklý pobyt, tak i bydliště jsou klíčové pojmy evropského mezinárodního práva soukromého. Zatímco význam bydliště se omezuje téměř výhradně na oblast evropského mezinárodního civilního procesního práva, obvyklý pobyt je dominantním hraničním určovatelem jak unifikovaných kolizních norem unijního práva, tak pravidel pro založení mezinárodní příslušnosti soudů.

Bydliště představuje centrální jurisdikční kritérium v unifikovaných pravidlech pro určení soudní příslušnosti ve věcech občanských a obchodních v nařízení Brusel I,¹³ v jeho přepracované verzi, nařízení Brusel I bis,¹⁴ které bylo již přijato a bude použitelné od 10. ledna 2015, v původní Bruselské úmluvě¹⁵ a rovněž v obou Luganských úmluvách.¹⁶ Obecné pravidlo pro určení pravomoci soudů v čl. 2 nařízení Brusel I, které patří s ohledem na svou věcnou působnost k vůbec nejčastěji aplikovaným unijním nařízením z oblasti mezinárodního práva soukromého, zakládá pravomoc soudů dle bydliště žalovaného. V aplikační praxi se proto určování místa bydliště lze jen stěží vyhnout.

Při tvorbě samotných unifikujících předpisů zákonodárci však v poslední době nejčastěji volí hraničního určovatele obvyklého pobytu: objevuje se jak v kolizní úpravě závazkových vztahů, tak v kolizních a jurisdikčních pravidlech z oblasti rodinného a dědického práva. Obvyklý pobyt má významné místo v nařízeních Řím I,¹⁷ Řím II,¹⁸

¹¹ MARTINY, Reithmann. *Internationales Vertragsrecht*. 7. Auflage. Köln: Dr. Otto Schmidt, s. 172.

¹² § 20 občanského zákoníku: (1) Právnická osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná.

¹³ Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (dále jen „nařízení Brusel I“).

¹⁴ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (přepracované znění) (dále jen „nařízení Brusel I bis“).

¹⁵ Úmluva o soudní příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních (dále jen „Bruselská úmluva“) (Brusel, 27. 9. 1968, text konsolidované verze dostupný v Úř. věst. L 299, 31. 12. 1972, s. 32–42).

¹⁶ Úmluva o příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech („Luganská úmluva I“) (Lugano, 16. 9. 1988, text dostupný v Úř. věst. L 319, 25. 11. 1988, s. 9–48); Úmluva o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech („Luganská úmluva II“) (Lugano, 30. 10. 2007, text dostupný v Úř. věst. L 147, 10. 6. 2009, s. 1–43).

¹⁷ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (dále jen „nařízení Řím I“).

¹⁸ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 ze dne 11. července 2007 o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (dále jen „nařízení Řím II“).

Brusel II bis,¹⁹ v nařízení o výživném²⁰ či v nedávno přijatém nařízení o dědictví.²¹ Proto ani jeho určování se v aplikační praxi dnes nelze vyhnout.

Přítomnost mezinárodního prvku v soukromoprávních poměrech není ojedinělým jevem. S nezbytností určit místo obvyklého pobytu či bydliště účastníka právního poměru jsme konfrontováni stále častěji, ať již v případech, kdy pro daný poměr hledáme rozhodné právo nebo v případech, kdy zjišťujeme, na soudy kterého státu bude možné se v případě sporu obrátit. Jednoznačné určení místa jak obvyklého pobytu, tak i bydliště je proto významným předpokladem předvídatelnosti výsledků sporů a právní jistoty na straně účastníků právních poměrů, cílů, které si Evropská unie předsevzala a které mají přispět k řádnému fungování vnitřního trhu.

Vymezení obou výše uvedených hraničních určovatелů je koncipováno diferencovaně v závislosti na povaze subjektu, o jehož obvyklý pobyt nebo bydliště se jedná; v závislosti na skutečnosti, zda tímto subjektem je osoba právnická nebo fyzická. Místo obvyklého pobytu ani bydliště nelze v případě právnických osob určovat podle stejných kritérií jako v případě osob fyzických.

Ani obvyklý pobyt, ani bydliště fyzické osoby nejsou, až na níže uvedenou výjimku, v evropském mezinárodním právu soukromém definovány. Pro určení bydliště fyzické osoby odkazuje čl. 59 nařízení Brusel I na pojem bydliště ve vnitrostátní právní úpravě jednotlivých členských států. Soud tak pro posouzení, zda má strana bydliště na území státu fóra, použije v souladu s odst. 1 ustanovení svého práva (*legis fori*). V případě obvyklého pobytu fyzické osoby obdobný odkaz na národní právní řády členských států v unijních právních předpisech zakotven není, ani není pojem sám v normativním textu nikde blíže vymezen. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o autonomní pojem unijního práva, je třeba jej interpretovat nezávisle na národních právních řádech členských států, v souladu s judikaturou SDEU.²² Jedná se o pojem faktický a při jeho určování je vždy třeba vycházet z konkrétních skutkových okolností případu. Jedinou výjimkou je definice obvyklého pobytu fyzické osoby, která jedná při výkonu podnikatelské činnosti. Za její obvyklý pobyt je v souladu s čl. 19 odst. 1 věta druhá nařízení Řím I a v souladu s čl. 23 odst. 2 nařízení Řím II pro účely určení rozhodného práva závazkových právních vztahů považováno hlavní místo podnikání (angl. *principal place of business*, něm. *die Hauptniederlassung*).

V případě právnických osob je situace odlišná, alespoň na první pohled. Pojmy bydliště i obvyklý pobyt právnické osoby jsou v evropském mezinárodním právu soukromém definovány, bydliště pro účely jurisdikčních pravidel, obvyklý pobyt pro účely pravidel kolizních.

¹⁹ Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1347/2000. (dále jen „nařízení Brusel II bis“).

²⁰ Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností (dále jen „nařízení o výživném“).

²¹ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 ze dne 4. července 2012 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení (dále jen „nařízení o dědictví“).

²² V souvislosti s mezinárodním právem soukromým se SDEU zabýval pojmem obvyklý pobyt pouze dvakrát a to vždy v souvislosti s jurisdikčními pravidly nařízení Brusel II bis a obvyklým pobytem dítěte. Podrobněji PFEIFFER, Magdalena. Obvyklý pobyt v evropském rodinném právu. *Soudní rozhledy*. 2013, 3, s. 87–89.

3. OBVYKLÝ POBYT PRÁVNICKÉ OSOBY

Obvyklý pobyt právnické osoby je definován v nařízení Řím I, které unifikuje pravidla pro určení rozhodného práva smluvních závazkových vztahů, a i v nařízení Řím II, které obsahuje unifikovaná pravidla pro určení rozhodného práva mimosmluvních závazků. Pro účely těchto nařízení je v čl. 19 nařízení Řím I a v čl. 23 nařízení Řím II, respektive z hlediska časové posloupnosti přijetí obou instrumentů v čl. 23 nařízení Řím II a v čl. 19 nařízení Řím I, definován totožně. Nejedná se však o definici, která by pojem obsahově jasně a jednoznačně vymezila. Pojem obvyklého pobytu právnické osoby je definován prostřednictvím dalšího pojmu, respektive dalších pojmů, přičemž ani jeden z těchto dalších pojmů, ze kterých definice vychází, v uvedených nařízeních není blíže vymezen, ani v nich není zakotven případný odkaz na jejich vymezení ve vnitrostátních právních řádech členských států EU.

Místo obvyklého pobytu právnické osoby definují tato nařízení primárně jako místo ústřední správy (angl. *place of central administration*, něm. *der Ort ihrer Hauptverwaltung*), v určitých případech též jako místo, ve kterém se nachází pobočka, zastoupení nebo jiná provozovna (angl. *place where the branch, agency or any other establishment is located*, něm. *der Ort, an dem sich die Zweigniederlassung, Agentur oder sonstige Niederlassung befindet*).

Uvedené definiční pojmy rovněž podléhají autonomnímu výkladu, nelze tedy vycházet z jejich případné definice či výkladu v rámci národních právních řádů a judikatury jednotlivých členských států. Prakticky se proto i v případě právnických osob, navzdory výslovné legální definici jejich obvyklého pobytu, dostáváme do obdobné situace jako v případě obvyklého pobytu fyzických osob, který v příslušných nařízeních (až na výše uvedenou výjimku) definován není. Dle recitálu (39) preambule nařízení Řím I je přitom hlavním důvodem vymezení obvyklého pobytu zejména právě v případě právnických osob zajištění právní jistoty účastníků závazkových právních vztahů, kteří by měli být schopni s jistotou předvídat, jakému právnímu řádu bude právní poměr s mezinárodním prvkem podřízen v případě, že si rozhodné právo sami nezvolí. Takto formulovaná definice pojmu obvyklého pobytu právnické osoby vyšší mírou předvídatelnosti rozhodného práva a vyšší mírou právní jistoty účastníků právních poměrů, což jsou dle preambule právě důvody, pro které byla definice do textu nařízení vtělena, nezaručuje.

3.1 Pojem ústřední správa

Základním definičním pojmem obvyklého pobytu právnické osoby je ústřední správa. Smyslem a účelem volby místa ústřední správy bylo navázat na takový právní řád, ke kterému existuje ze strany právnické osoby skutečná vazba a se kterým je právnická osoba obeznámena.²³ Pojem ústřední správy není v relevantních nařízeních blíže vymezen a je třeba jej vykládat na základě interpretačních pravidel unijního práva. SDEU, který je jako jediný nadán pravomocí jeho závazného výkladu, se však pojmem ústřední správy ve smyslu místa obvyklého pobytu právnické osoby dosud nezabýval.

²³ RAUSCHER, Thomas. *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht, Kommentar, Rom I-VO, Rom II-VO*. München: Sellier, 2011, s. 574.

Pojem ústřední správy nalezneme rovněž v primárním právu, a to sice v čl. 54 SFEU,²⁴ který upravuje svobodu usazování. V tomto kontextu se pojem ústřední správy často objevuje v judikatuře SDEU, která se zabývá otázkami mobility společností, nicméně ani v těchto rozhodnutích nebyl samotný pojem zatím nikdy vymezen.

V unijních kolizních normách je navazování na rozhodný právní řád pomocí kritéria ústřední správy určitým kompromisním řešením, kdy není třeba brát ohled na to, zda členský stát v rámci své národní úpravy mezinárodního práva soukromého vychází při určování osobního statutu právnických osob z teorie sídla nebo z teorie inkorporační.

V odborné literatuře a judikatuře je místo ústřední správy chápáno jako místo, s nímž je jednání právnické osoby skutečně spjato; jako místo, odkud jsou činěna zásadní rozhodnutí vedení právnické osoby; jako místo, kde dochází k projevům vůle právnické osoby; jako místo, na kterém se statutární orgány a vedení společnosti pravidelně scházejí za účelem přijímání klíčových rozhodnutí. Též je toto místo označováno jako tzv. efektivní sídlo právnické osoby.²⁵

Určitým vodítkem může být vymezení sídla hospodářské činnosti v rozhodnutí SDEU z roku 2007 ve věci *Planzer Luxembourg Sàrl*²⁶ v souvislosti s daňovou problematikou. Jedna z předběžných otázek zněla, zda se má pojem sídlo hospodářské činnosti ve smyslu čl. 1 odst. 1 třinácté směrnice²⁷ vykládat tak, že se jím rozumí místo, kde má společnost své sídlo nebo je třeba pro účely tohoto výkladu vycházet z místa, kde se přijímají rozhodnutí týkající se hospodářského řízení, nebo zda se tento pojem vztahuje k místu, kde se přijímají rozhodnutí o obvyklé každodenní provozní činnosti. Ve své odpovědi vymežil SDEU sídlo hospodářské činnosti společnosti jako místo, kde jsou přijímána zásadní rozhodnutí týkající se obecného řízení této společnosti a kde jsou vykonávány funkce její ústřední správy. V odůvodnění soud uvedl, že určení místa sídla hospodářské činnosti implikuje zohlednění souboru činitelů, mezi nimiž se v první řadě nachází sídlo společnosti, místo ústřední správy, místo setkávání řídicích osob společnosti a místo, obvykle totožné, kde se rozhoduje o obecné politice společnosti. Další prvky, jako je bydliště hlavních řídicích osob, místo konání valných hromad, místo uložení správních a účetních dokumentů a místo hlavního chodu finančních činností, zejména bankovních činností, mohou rovněž být zohledněny; jako sídlo hospodářské činnosti nelze však kvalifikovat fiktivní usazení, jakým je usazení, jež charakterizuje společnost typu „poštovní schránky“.²⁸

Sídlo zapsané v příslušném národním veřejnoprávním rejstříku nebo stát, podle jehož práva je právnická osoba založena, jsou při zjišťování obvyklého pobytu právnické osoby

²⁴ Čl. 54 SFEU: „Se společnostmi založenými podle práva některého členského státu, jež mají své sídlo, svou ústřední správu nebo hlavní provozovnu uvnitř Unie, se pro účely této kapitoly zachází stejně jako s fyzickými osobami, které jsou státními příslušníky členských států. Společnostmi se rozumějí společnosti založené podle občanského nebo obchodního práva včetně družstev a jiné právnické osoby veřejného nebo soukromého práva s výjimkou neziskových organizací.“

²⁵ MAGNUS, Ulrich. Die Rom I-Verordnung. *Praxis des internationalen Privat- und Verfahrensrechts (IPRax)*. 2010, 1, s. 35.

²⁶ Rozhodnutí ve věci C-73/06 z 28. června 2007 (*Planzer Luxembourg Sàrl v. Bundeszentralamt für Steuern*).

²⁷ Pro účely Třinácté směrnice Rady ze dne 17. listopadu 1986 o harmonizaci právních předpisů členských států týkajících se daní z obratu – Úprava vrácení daně z přidané hodnoty osobám povinným k dani neusazeným na území Společenství (Úřední věstník. L 326, 21. 11. 1986, s. 40–41).

²⁸ Bod 61 a 62 rozhodnutí SDEU ve věci C-73/06, I-5698.

irelevantní. Obvyklý pobyt právnické osoby ale samozřejmě může být i v místě jejího zapsaného sídla. Místo, kde se nachází ústřední správa, může být i místem hlavní provozovny, místem, kde byla právnická osoba založena, místem obvyklého pobytu jejích statutárních orgánů nebo místem, ve kterém jsou soustředěny její hlavní zájmy ve smyslu čl. 3 odst. 1 nařízení o úpadkovém řízení.²⁹ Nelze však k takovému závěru dojít automaticky bez dalšího, vždy je třeba vycházet ze skutkových okolností každého jednotlivého případu. I obvyklý pobyt právnické osoby je při navazování na rozhodný právní řád tedy třeba vždy hodnotit na základě faktických skutečností. Dle německé judikatury nemusí mít právnická osoba v místě své ústřední správy ani pobočku zapsanou v příslušném rejstříku, ani zde nemusí vykonávat veškerou obchodní činnost. Dostačující je skutečnost, že jsou v Německu přijímána zásadní podnikatelská rozhodnutí.³⁰ V případě, že bychom vycházeli z místa obvyklého pobytu statutárních orgánů nebo z místa obvyklého pobytu jediného společníka či akcionáře, bude se jednat o stát, na jehož území dotčená osoba nejen fyzicky pobývá, ale kde již z její strany rovněž došlo k sociální integraci do prostředí, ve kterém žije.

Místo skutečné ústřední správy a tedy i místo obvyklého pobytu právnické osoby je téměř výlučně jen jedno, na rozdíl od bydliště, jak je podrobněji uvedeno níže. Jako klasický příklad dvojího obvyklého pobytu právnických osob byl uváděn případ fúze americké automobilky Chrysler a německého koncernu Daimler/Benz, ale i v tomto případě se posléze německá odborná literatura přiklonila k názoru, že jediným skutečným místem, kde jsou činěna zásadní rozhodnutí, a tedy jediným místem obvyklého pobytu společnosti je pouze německý Stuttgart.³¹

3.2 Pojmy pobočka, zastoupení a jiná provozovna

Za určitých podmínek se místem obvyklého pobytu právnické osoby rozumí pobočka (angl. *branch*, něm. *Zweigniederlassung*), zastoupení (angl. *agency*, něm. *Agentur*) nebo jiná provozovna (angl. *any other establishment*, něm. *sonstige Niederlassung*). V případě smluvních závazků je to tehdy, když je smlouva uzavřena prostřednictvím pobočky, zastoupení nebo provozovny, nebo pokud dle smlouvy pobočka, zastoupení nebo jiná provozovna poskytuje dojednané plnění.³² V případě civilních deliktů je obvyklý pobyt právnické osoby v místě pobočky, zastoupení nebo jiné provozovny, jestliže ke vzniku samotné škody nebo ke skutečnosti, jež ke vzniku škody vedla, dojde v důsledku jednání pobočky, zastoupení nebo jiné provozovny.³³

Ani tyto pojmy nejsou v nařízeních Řím I a Řím II blíže vymezeny. V rámci evropského mezinárodního práva soukromého je definován pouze pojem provozovna, a to v insolvenčním nařízení. Čl. 2 písm. h) tohoto nařízení vymezuje provozovnu jako

²⁹ STAUDINGER, J. von (ed.). *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*. Berlin: Sellier, de Gruyter, 2011, s. 341. Nařízení Rady (ES) č. 1346/2000 ze dne 29. května 2000 o úpadkovém řízení (dále jen „insolvenční nařízení“).

³⁰ Rozhodnutí Zemského soudu v Mnichově ze dne 23. 1. 2008, sp. zn. 5 AZR 60/07 (*Neue Juristische Woche*, 2008, 2797).

³¹ BAR, Christian von – MANKOWSKI, Peter. *Internationales Privatrecht: Allgemeine Lehren*. 2. München: C. H. Beck, 2003, sv. I, s. 560, s. 570 a násl.

³² Čl. 19 odst. 2 nařízení Řím I.

³³ Čl. 23 odst. 1, věta druhá nařízení Řím II.

jakékoliv provozní místo, kde je vykonávána nikoliv přechodná hospodářská činnost za pomoci lidských a materiálních zdrojů. Z úvodní části ustanovení, které je společné všem definovaným pojmům čl. 2, vyplývá, že definice je určena výlučně pro účely insolvenčního nařízení v souvislosti s pravomocí soudů zahájit územní insolvenční řízení,³⁴ a je otázkou, zda je možné ji vztáhnout i na pojem provozovny v kolizních pravidlech jiných nařízení z oblasti mezinárodního práva soukromého. Za pobočku, zastoupení nebo jinou provozovnu nelze považovat přechodný či dočasný výkon činnosti, a to ani tehdy, je-li zřízena kontaktní adresa, neboť absentuje prvek dlouhodobosti.³⁵ Provozovnou není např. ani stánek na veletrhu.³⁶

Pojmy pobočka, zastoupení a jiná provozovna jsou rovněž kritérii v jurisdikčních pravidlech bruselsko-luganského režimu. Jedno z pravidel alternativní příslušnosti umožňuje založit pravomoc soudů státu, na jehož území se nachází pobočka, zastoupení či jiná provozovna právnické osoby v případech, kdy se jedná o spory vyplývající z jejich provozování. Jestliže má žalovaná právnická osoba bydliště v některém z členských států EU, může si žalobce v souladu s čl. 5 odst. 5 jak Bruselské úmluvy, Nařízení Brusel I, tak i obou Luganských úmluv vybrat, zda podá návrh na zahájení řízení u soudů členského státu bydliště žalovaného nebo u soudů státu místa příslušné pobočky, zastoupení či jiné provozovny. Ani zde nejsou pojmy dále vymezeny. Nicméně existuje relativně bohatá judikatura SDEU.

V rozhodnutí ve věci *De Bloos v. Bouyer*³⁷ z roku 1976 SDEU jednak potvrdil autonomní povahu těchto pojmů a jednak se vyjádřil k otázce, zda lze za provozovnu ve smyslu čl. 5 odst. 5 Bruselské úmluvy považovat výhradního distributora. Uvedl, že provozovny jsou klasicky pod kontrolou mateřské společnosti a podléhají jejím instrukcím. Výhradní distributor tato kritéria dle SDEU nesplňuje. Dalším relevantním rozhodnutím je rozhodnutí z roku 1978 ve věci *Somafer*.³⁸ SDEU uvedl, že pojem pobočka, zastoupení nebo jiná provozovna předpokládá místo podnikání, které se navenek projevuje trvale, jako organizační složka mateřského podniku, má vlastní vedoucí pracovníky a je materiálně vybaveno k tomu, aby mohlo sjednávat obchody se třetími stranami s tím, že tyto třetí strany sice vědí, že případně vznikne právní vazba na mateřský subjekt v zahraničí, avšak nemusejí s ním jednat přímo a obchody mohou uzavírat v místě uvedené provozovny. V roce 1981 se SDEU zabýval vymezením pojmu zastoupení. V rozhodnutí ve věci *Blanckaert & Willems PVBA v. Luise Trost*³⁹ uvedl, že za zastoupení ve smyslu čl. 5 odst. 5 Bruselské úmluvy je třeba považovat pouze takové zastoupení, které je kontrolováno a řízeno mateřským subjektem, což nejsou případy, kdy si zástupce sám organizuje svou práci a pracovní dobu bez pokynů mateřské společnosti, kdy může zároveň zastupovat i jiné subjekty, které vyrábějí nebo uvádějí na trh obdobné nebo stejné výrobky, nebo kdy se aktivně nepodílí na uzavírání transakcí, ale pouze je zprostředkovává. Dosti extenzivní výklad pojmu pobočky, zastoupení či jiné provozovny podal SDEU v rozhodnutí

³⁴ Čl. 3 odst. 4 písm. b) insolvenčního nařízení.

³⁵ BĚLOHLÁVEK, Alexander J. *Římská úmluva a Nařízení Řím I, Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1680.

³⁶ MAGNUS, Ulrich. In: J. von Staudinger von (ed.). *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungs-gesetz und Nebengesetzen*. Berlin: Sellier, de Gruyter, 2011, s. 344.

³⁷ Rozsudek ESD ze dne 6. 10. 1976 ve věci 14/76 (*De Bloos v. Bouyer*).

³⁸ Rozsudek ESD ze dne 22. 11. 1978 ve věci 33/78 (*Établissements Somafer v. Saar-Ferngas AG*).

³⁹ Rozsudek ESD ze dne 18. března 1981 ve věci 139/80 (*Blanckaert & Willems PVBA v. Luise Trost*).

ve věci *SAR Schotte GmbH v. Parfums Rothschild SARL* v roce 1986: pobočkou se rozumí i samostatná právnická osoba, jejímž prostřednictvím fakticky provozuje svou obchodní činnost jiná právnická osoba se sídlem v jiném smluvním státě Bruselské úmluvy s totožným nebo obdobným názvem a s totožným vedením.⁴⁰

V relativně nedávném rozsudku ve věci *Ahmed Mahamdía*⁴¹ označil SDEU za provozovnu rovněž velvyslanectví třetího státu nacházející se na území členského státu EU. Jednalo se o pracovníprávní spor. Pracovní smlouva byla uzavřena alžírským velvyslanectvím v Berlíně na jedné straně a alžírským a německým státním příslušníkem s bydlištěm v Německu na straně druhé. SDEU uvedl, že ve smyslu čl. 18 odst. 2 nařízení Brusel I je velvyslanectví třeba ve sporu z pracovní smlouvy považovat za provozovnu, pokud činnost zaměstnance, s nímž smlouvu uzavřelo, souvisí s činnostmi *iure gestionis* vykonávanými velvyslanectvím v přijímajícím státě. Čl. 18 odst. 2 nařízení Brusel I zakotvuje domněnku, kdy se má za to, že zaměstnavatel s bydlištěm ve třetím státě, který uzavřel se zaměstnancem pracovní smlouvu, má bydliště na území toho členského státu, v němž má pobočku, zastoupení nebo jinou provozovnu. Musí se však jednat o spor vyplývající z jejich provozu. SDEU uvedl, že velvyslanectví lze považovat za centrum činnosti, které dlouhodobě vystupuje směrem navenek a přispívá k identifikaci a zastoupení státu, jehož je prodloužením.⁴²

Dle *Valdhanse* je z uvedené judikatury SDEU možné vycházet i v případě výkladu obsahu pojmu obvyklého pobytu právnických osob ve smyslu čl. 19 odst. 2 nařízení Řím I a čl. 23 odst. 1 nařízení Řím II.⁴³ S tímto názorem se ztotožňuji a domnívám se, že je možné vycházet rovněž i z výše uvedené definice provozovny v insolvenčním nařízení. Relevantní není zákonná terminologie, nezáleží na tom, jak je v daném právním řádu pobočka označena. Rozhodující je, zda se jedná o výkon dlouhodobé hospodářské činnosti s lidskou a materiální infrastrukturou. I v českém právním řádu má pobočka vykazovat hospodářskou a funkční samostatnost.⁴⁴

4. BYDLIŠTĚ PRÁVNICKÉ OSOBY

Bydliště je klíčovým kritériem v rámci bruselsko-luganského režimu. Obecné pravidlo pro založení mezinárodní příslušnosti vychází z bydliště žalovaného. Obdobně jako v případě obvyklého pobytu v nařízeních Řím I a Řím II, i v případě bydliště je jak v nařízení Brusel I (resp. nařízení Brusel I bis) tak i v nové Luganské úmluvě definice bydliště právnické osoby zakotvena. A obdobně jako v případě obvyklého pobytu se nejedná o definici, která by pojem sama jasně vymezovala. V souladu s čl. 60 odst. 1 nařízení Brusel I

⁴⁰ Rozsudek ESD ze dne 9. prosince 1987 ve věci 218/86 (*SAR Schotte GmbH v. Parfums Rothschild SARL*).

⁴¹ Rozsudek SDEU ze dne 19. července 2012 ve věci C-154/11 (*Ahmed Mahamdía v. Alžírská demokratická a lidová republika*).

⁴² Bod 50 Rozsudku SDEU ze dne 19. července 2012 ve věci C-154/11 (*Ahmed Mahamdía v. Alžírská demokratická a lidová republika*).

⁴³ VALDHANS, Jiří. *Právní úprava mimosmluvních závazků s mezinárodním prvkem*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 237. Obdobný názor v PLENDER, Richard – WILDERSPIN, Michael. *The European Private International Law of Obligations*. London: Thomson Reuters, 2009, s. 81.

⁴⁴ § 503 odst. 1 občanského zákoníku: „Pobočka je taková část závodu, která vykazuje hospodářskou a funkční samostatnost a o které podnikatel rozhodl, že bude pobočkou.“

a nové Luganské úmluvy (resp. s čl. 63 odst. 1 nařízení Brusel I bis) se bydlištěm v případě právnických osob rozumí místo, kde má právnická osoba své sídlo, ústředí nebo hlavní provozovnu (angl. *statutory seat or central administration or principal place of business*, něm. *satzungsmäßiger Sitz, ihre Hauptverwaltung oder ihre Hauptniederlassung*).⁴⁵

Jedná se o poměrně širokou definici. Bydliště právnické osoby je definováno na základě tří alternativních kritérií, která mají rovnocenné postavení. Při zjišťování bydliště právnické osoby pro účely založení mezinárodní příslušnosti tak není vyžadována postupná aplikace jednotlivých kritérií dle jejich hierarchického pořadí v příslušném ustanovení. Mezinárodní příslušnost soudů určitého státu je založena při splnění kterékoliv z nabízených alternativ. V případě, že by se každé z definičních kritérií nacházelo na území jiného státu, má právnická osoba bydliště v každém z nich a žaloba pak může být podána v kterémkoliv z relevantních států.⁴⁶ Definice bydliště právnické osoby je formulována tak, aby pokud možno umožnila založit mezinárodní příslušnost, což je dáno i účelem ustanovení. Jedná se o pravidlo z oblasti mezinárodního civilního procesního práva, které může zakládat pravomoc více států, a žalobce si v takovém případě může vybírat (tzv. *forum-shopping*). Vzhledem k různé funkci kolizních norem a pravidel pro určení mezinárodní příslušnosti je v případě kolizních pravidel obdobná alternativní formulace výjimkou.

Bruselská úmluva za bydliště právnické osoby v souladu s čl. 53 považovala její sídlo a pro účely jeho určení odkazovala na vnitrostátní právní úpravu smluvních států.⁴⁷ Aplikoval-li soud Bruselskou úmluvu, sídlo právnické osoby určoval v souladu s normami svého vnitrostátního mezinárodního práva soukromého. S přihlédnutím zejména ke kompetenčním konfliktům, které v souvislosti s tímto řešením vznikaly, byla do textu nařízení Brusel I a nové Luganské úmluvy vtělena širší definice bydliště právnických osob bez odkazu na vymezení definičních pojmů v rámci národních právních řádů. Bydliště právnické osoby tedy již nelze, na rozdíl od bydliště fyzické osoby, určit v souladu s pravidly jeho určování ve vnitrostátních právních řádech členských států EU. Stejně jako definiční pojmy obvyklého pobytu právnické osoby, i definiční pojmy bydliště právnické osoby (sídlo, ústředí a hlavní provozovnu) je třeba interpretovat v rámci EU autonomně.

V souladu s čl. 60 odst. 1 písm. a) nařízení Brusel I má právnická osoba bydliště v místě svého sídlo. Jedná se o sídlo zapsané nebo o sídlo skutečné nebo stačí ke splnění této podmínky pro založení pravomoci soudů určitého státu existence alespoň jednoho z nich na území státu fóra? Srovnáme-li anglické, německé a např. i slovenské jazykové znění, jedná se mimo jakoukoliv pochybnost o sídlo zapsané. V české jazykové verzi nařízení Brusel I je angl. *statutory seat*, něm. *satzungsmäßiger Sitz*, slov. *registrované sídlo*, v písm. a) překládáno nepřesně jako sídlo. Ve státě skutečného sídla právnické osoby tak dle názoru autorky nelze založit pravomoc soudů na základě písm. a) příslušného ustanovení nařízení Brusel I. Jedná se však o ryze teoretické konstatování, protože skutečné

⁴⁵ Čl. 60 odst. 1 písm. a) až c) nařízení Brusel I a Luganské úmluvy II.

⁴⁶ JUNKER, Abbo. *Internationales Zivilprozessrecht*. München: C. H. Beck, 2012, s. 95.

⁴⁷ „For the purposes of this Convention, the seat of a company or other legal person or association of natural or legal persons shall be treated as its domicile. However, in order to determine that seat, the court shall apply its rules of private international law.“

sídlo právnické osoby bude ve většině případů možné subsumovat pod pojem ústředí v písm. b). Tato terminologická nepřesnost nebyla odstraněna ani v novém nařízení Brusel I bis, které v tomto ustanovení nepřináší žádné změny a kde je v čl. 63 odst. 1 písm. a) zachován v české jazykové verzi překlad sídlo.

Další nepřesnost českého jazykového znění se týká pojmu ústředí, které je dalším kritériem pro založení pravomoci v písm. b) a dalším definičním pojmem bydliště. Tomuto pojmu odpovídá v anglickém jazykovém znění pojem *central administration*, v německém jazykovém znění pojem *Hauptverwaltung*, ve slovenském jazykovém znění *ústredná správa*. Jedná se o pojmy, které se objevují rovněž v definičním vymezení obvyklého pobytu právnické osoby v nařízeních Řím I a Řím II, ve kterých je v českém jazykovém znění vhodněji zvolen překlad ústřední správa. Pojem ústředí v definici bydliště právnické osoby a pojem ústřední správa v definici obvyklého pobytu právnické osoby je v těchto unijních předpisech, jak vyplývá z jiných jazykových verzí, navzdory rozdílné české terminologii, třeba vnímat jako pojmy totožného obsahu. Přesnějším překladem je místo ústřední správy.

5. BYDLIŠTĚ A OBVYKLÝ POBYT V SOUVISLOSTI S PŘESHRAŇIČNÍM DORUČOVÁNÍM MEZI STÁTY EU

Přeshraniční zaslání jak soudních, tak i mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních z jednoho členského státu EU do druhého za účelem jejich doručení upravuje nařízení o doručování⁴⁸ přijaté v roce 2007. Na postup v souladu s tímto nařízením také výslovně odkazuje § 50j odst. 1 občanského soudního řádu,⁴⁹ který upravuje doručování do ciziny. Z perspektivy pojednávané problematiky jsou v souvislosti s doručováním v nařízení používány pojmy adresa a bydliště (v něm. *Anschrift, Wohnsitz*, ale i *Wohnung*, v angl. *address, residence*). S ohledem na účel nařízení je třeba tyto pojmy vykládat velmi extenzivně. V rámci takového výkladu a v souladu s čl. 19 odst. 1 písm. b) nařízení o doručování, pak lze doručovat i na adresu bydliště či obvyklého pobytu právnické osoby ve smyslu výše vymezených hraničních určovatelů.

Otázkou přeshraničního doručování se zabýval i SDEU ve svém rozsudku ve věci C-325/11⁵⁰ z prosince 2012. Na SDEU se s předběžnou otázkou obrátil polský soud, který projednával žalobu o zaplacení podanou manželi s bydlištěm na území SRN proti manželům s bydlištěm na území Polska. Polský soud informoval žalobce o povinnosti zakotvené v čl. 1135 polského občanského soudního řádu, který ukládá straně s bydlištěm, obvyklým pobytem nebo sídlem v zahraničí, pokud nepověřila procesního zmocněnce s bydlištěm v Polsku, označit na území Polska zmocněnce pro doručování. Není-li zmocněnec pro doručování označen, písemnosti se zakládají do spisu a považují se za doručené. Němečtí manželé žádného zmocněnce pro doručení neoznačili, předvolání

⁴⁸ Nařízení Evropského Parlamentu a Rady (ES) č. 1393/2007 ze dne 13. listopadu 2007 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech („doručování písemností“) a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1348/2000 (Úřední věstník L 324/79, 10. 12. 2007), (dále jen „nařízení o doručování“).

⁴⁹ Zákon č. 99/1963, občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰ Rozhodnutí SDEU ze dne 19. prosince 2012 ve věci C-325/11 (*Krystyna Alder, Ewald Alder v. Sabina Orłowska, Czesław Orłowski*).

k jednání tak bylo založeno do spisu, jednání proběhlo bez jejich přítomnosti a soud žalobu zamítl. Žalobci podali návrh na obnovu řízení s tím, že byla porušena ustanovení nařízení o doručování, a tím, že jim nebylo doručeno předvolání k jednání, jim byla odňata možnost vést sporné řízení. Polský soud položil SDEU otázku, zda rozsah věcné působnosti nařízení o doručování musí být vykládán tak, že brání takové právní úpravě členského státu jako je výše uvedený čl. 1135 polského občanského soudního řádu. V bodu 24 rozsudku SDEU uvedl, že doručení soudních písemností mezi členskými státy je z působnosti nařízení vyňato pouze ve dvou případech: 1) jestliže není známo ani bydliště ani obvyklý pobyt adresáta (čl. 1 odst. 2 nařízení); 2) pokud adresát označil zplnomocněného zástupce ve státě fóra (recitál (8) preambule nařízení o doručování). V ostatních případech je dle SDEU třeba postupovat v souladu s nařízením a režim fiktivního doručení zakotvený v polském právu se jeví jako neslučitelný s uskutečněním cílů tohoto nařízení. Čl. 19 nařízení o doručování výslovně zakotvuje, že soudce odesílajícího členského státu přeruší řízení, pokud se žalovaná strana nedostavila k soudu, dokud nebude zjištěno, že písemnost byla s dostatečným předstihem doručena dle národní právní úpravy přijímajícího státu nebo doručena do místa jejího bydliště jiným způsobem, který stanoví toto nařízení. Tento případ se sice týká sporu, jehož stranami byly fyzické osoby, nicméně výklad podaný SDEU dopadá stejnou měrou i na případy, kdy je doručováno právníckým osobám.

6. OBVYKLÝ POBYT A BYDLIŠTĚ V PŘÍPADĚ KONCERNŮ

V současné ekonomické realitě může být jednoznačné určení místa obvyklého pobytu či bydliště právnické osoby, resp. zejména místa její ústřední správy poměrně obtížné. Jedná se o případy nadnárodních skupin majetkově propojených společností se složitými vlastnickými strukturami. Jedním takovým případem se loni v létě zabýval londýnský *High Court*.⁵¹ V souvislosti s otázkou pravomoci anglických soudů dle nařízení Brusel I soud posuzoval místo ústřední správy dceřiné společnosti v rámci holdingové struktury. Konkrétně šlo o společnost *Anglo American South African Limited* (dále jen „AASA“) založenou dle jihoafrického práva se sídlem v Johannesburgu, jejíž mateřská společnost, důlní gigant *Anglo American Public Limited Company*, je zaregistrována v Anglii a má sídlo v Londýně. U londýnského soudu byly na základě jurisdikčních pravidel nařízení Brusel I podány dvě žaloby na náhradu škody na zdraví, s tím, že žalovaný, dceřiná společnost AASA, má místo ústřední správy, a tedy i bydliště, v Londýně, kde sídlí mateřská společnost. Žalovaná namítla nedostatek příslušnosti londýnského soudu. Žalobci tvrdili, že AASA je ve skutečnosti spravována z Londýna, kde jsou podnikatelská rozhodnutí přijímána mateřskou společností, jejímž prostřednictvím je AASA řízena. Argumentovali mimo jiné např. i tím, že jednání dozorčí rady dceřiné AASA se nekonala dostatečně často, a proto podnikatelská rozhodnutí musela být přijímána v Londýně.

Londýnský soud se velmi podrobně zabýval konkrétními skutkovými okolnostmi. Ve svém rozhodnutí soudce Andrew Smith nakonec uvedl, že pojem ústřední správy je třeba

⁵¹ Flatela Vava & ors. v. *Anglo American South African Limited* [2013] EWHC 2131 (QB), Rozhodnutí ze dne 24. 7. 2013, [cit. 19. 11. 2013.]. Dostupné z: <http://www.20essexst.com/case/flatela-vava-ors-v-anglo-american-south-africa-limited>.

chápat ve smyslu místa, kde management společnosti přijímá zásadní podnikatelská rozhodnutí, a nikoliv ve smyslu místa, kde jsou přijímána strategická rozhodnutí ze strany mateřské společnosti. Uvedl, že je třeba vycházet z místa, kde je vykonávána podnikatelská činnost, tedy z místa, kde společnost plní své funkce. Na podporu své argumentace soudce Smith uvedl, že si lze představit případy, kdy podnikatelská rozhodnutí společností jsou ovlivňována např. bankami, na jejichž financování jsou společnosti závislé, a nelze na základě této skutečnosti dovodit, že místem ústřední správy těchto společností by bylo ústředí příslušné banky. *High Court* proto rozhodl v tom smyslu, že v případě majetkově propojených skupin společností nelze za místo ústřední správy považovat místo ústřední správy mateřské společnosti, která dceřinou společnost kontroluje. Skutečnost, že podnikatelská rozhodnutí dceřiné společnosti jsou přijímána na základě strategických rozhodnutí mateřské společnosti, soud za relevantní nepovažoval. Uvedené rozhodnutí z července loňského roku zatím právní moci nenabýlo, žalobci podali odvolání.

Do jaké míry jednotlivé společnosti jednájí samostatně a do jaké míry se již jedná o jeden hospodářský celek, když právě jedním z hlavních cílů koncernů bývá i optimalizace řídicích funkcí, je třeba posuzovat individuálně dle skutkové podstaty v každém jednotlivém případě. Nelze proto vyloučit ani případy, kdy místem ústřední správy dceřiné společnosti bude místo ústřední správy její matky. Ve výše uvedeném řízení právní zástupce žalobců navrhol, aby se soud obrátil na SDEU s předběžnou otázkou ohledně výkladu pojmu ústřední správy ve smyslu čl. 60 nařízení Brusel I. Londýnský soud to však za nutné nepovažoval.

Určitou paralelu lze spatřovat v diskusi kolem jiného hraničního určovatele mezinárodního práva soukromého – místa hlavních zájmů dlužníka, tzv. COMI (*center of main interests*). COMI je jurisdikčním kritériem evropského insolvenčního práva. Insolvenční nařízení sice tento pojem v samotném normativním textu přímo nedefinuje, ale interpretační vodítko najdeme v preambuli nařízení v recitálu (13), dle kterého by místo, kde jsou soustředěny hlavní zájmy dlužníka, mělo odpovídat místo, ze kterého dlužník obvykle spravuje své zájmy a které je zjištělné třetími osobami. V případě společností a jiných právnických osob zakotvuje čl. 3 odst. 1 insolvenčního nařízení vyvrátitelnou domněnku, že za jejich COMI se považuje jejich sídlo.

V samotném insolvenčním nařízení není COMI ve vztahu ke koncernovým společnostem řešeno, ale otázkou určování místa hlavních zájmů dlužníka v případě koncernů se, na rozdíl od místa ústřední správy, SDEU již zabýval. V rozhodnutí ve věci *Eurofood*⁵² rozhodoval o COMI dceřiné společnosti, jejíž sídlo se nachází v jiném členském státě EU než sídlo její mateřské společnosti. Ve svém rozhodnutí SDEU uvedl, že skutečnost, že mateřská společnost může kontrolovat nebo kontroluje rozhodnutí dceřiné společnosti v hospodářské oblasti, nestačí k vyvrácení domněnky, že COMI se nachází na území toho státu, kde má dceřiná společnost sídlo a kde zároveň vykonává svou činnost. SDEU se tak sice přiklonil k oddělení posuzování jednotlivých společností v rámci koncernu, možnost existence COMI dceřiné společnosti v sídle její matky ale nevyloučil. Uvedl, že za místo hlavních zájmů dceřiné společnosti by bylo možné považovat sídlo její matky, kterou je řízena, na základě objektivních a třetími osobami zjištělných skutečností

⁵² Rozsudek SDEU z 2. května 2006 ve věci C-341/04 (*Eurofood IFSC Ltd.*).

prokazujících např. že na území členského státu, kde se nachází její sídlo, nevykonává žádnou činnost. Soudy členských států v případě koncernů poměrně často určují jako COMI dceřiné společnosti sídlo mateřské společnosti.⁵³ Např. *High Court v Leeds* v případě *Daisytek-ISA Ltd.* rozhodl, že COMI jak mateřské, tak všech dceřiných společností je ve státě fóra na základě skutečnosti, že většina manažerských rozhodnutí byla přijímána mateřskou společností, která skupinu též financovala.⁵⁴ V souvislosti s připravovanou revizí insolvenčního nařízení⁵⁵ se objevily návrhy, aby v nařízení byla zvláštní pozornost věnována právě i koncernové insolvenci, včetně definice skupinového COMI (*group COMI*).⁵⁶ Návrh revidovaného insolvenčního nařízení sice zachovává individuální přístup a nezavádí pojem skupinového COMI, ale upravuje koordinaci různých řízení proti členům stejné skupiny, čímž, dle důvodové zprávy, nebrání stávající praxi, kterou je určování COMI členů vysoce integrované skupiny společností na jednom a tomtéž místě.

Obdobně jako se diskutuje o možnosti vymezení skupinového místa hlavních zájmů dlužníka (*group COMI*), bylo by možné začít zvažovat i vymezení skupinové ústřední správy (*group central administration*), pojmu, který by nejen lépe odrážel současnou realitu fungování nadnárodních korporátních skupin, ale umožnil účastníkům právního vztahu předvídat v případě absence volby práva rozhodné právo a zajistil vyšší míru právní jistoty účastníků právních poměrů s mezinárodním prvkem.

ZÁVĚREM

Jak pojem obvyklého pobytu právnické osoby, tak pojem bydliště právnické osoby je v evropském mezinárodním právu soukromém definován. Zdálo by se tedy, že jejich určování nebude působit v praxi obtíže, s jakými se setkáváme při určování obvyklého pobytu a bydliště fyzických osob – nepodnikatelů, jejichž legální definice v evropském mezinárodním právu soukromém chybí. Současné vnímání pojmu obvyklého pobytu fyzických osob jako pojmu faktického, kdy je v souladu s judikaturou SDEU⁵⁷ vždy třeba vycházet z konkrétních skutkových okolností každého jednotlivého případu a z individuální míry sociálního začlenění do prostředí na jedné straně a odkaz na definici či interpretaci pojmu bydliště fyzické osoby v jednotlivých národních právních řádech členských států EU na straně druhé, není řešením bezproblémovým. Legální definice těchto

⁵³ Podrobněji MORAVEC, Tomáš. Nařízení o úpadku 1346/2000 – koncernová insolvence. *COFOLA 2011: Sborník příspěvků z mezinárodní konference pořádané Právnickou fakultou Masarykovy univerzity*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, [cit. 19. 11. 2013.]. Dostupná z: http://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normo tvorba/Moravec_Tomas_6346.pdf.

⁵⁴ Podrobněji VAVŘINA, Jan – VOLNÁ, Katarína. COMI v judikatuře českých insolvenčních soudů a pohled do zahraničí. *Právní rozhledy*. 2012, 23–24, s. 825 a násl.

⁵⁵ Návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se mění nařízení Rady (ES) č. 1346/2000 o úpadkovém řízení z 12. 12. 2012, COM(2012) 744 final.

⁵⁶ MOSS, Gabriel, Q. C. *Coordination of Multinational Corporate Group Insolvencies: Solving the COMI Issue (Proposal for Group COMI and its Consequences)*. International Insolvency Institute, [cit. 12. 11. 2013.]. Dostupné z: <http://www.iiiglobal.org/component/jdownloads/finish/39/3890.html>.

⁵⁷ Rozsudek ESD ze dne 2. dubna 2009 ve věci C-523/07 („A“), Sbíрка rozhodnutí 2009-I-02805. Rozsudek SDEU ze dne 22. 12. 2010 ve věci C-497/10 PPU (*Barbara Mercredi v. Richard Chaffé*) Sbíрка soudních rozhodnutí 2010-I-14309.

pojmu ve vztahu k právnickým osobám by tak mohla být vítanou zárukou vyšší míry právní jistoty stran přeshraničních právních poměrů a předvídatelnosti kolizních a procesních řešení. Nikoliv však v případě, kdy se jedná o jejich definování prostřednictvím dále již nevymezených pojmů.

Pro účely určení rozhodného práva na základě hraničního určovatele obvyklého pobytu právnické osoby nelze bez dalšího vycházet z údajů zapsaných v příslušném veřejnoprávním rejstříku. Obvyklý pobyt nelze bez dalšího ztotožnit se zapsaným, statutárním sídlem nebo se zapsanou pobočkou, odštěpným závodem či organizační složkou. V praxi budou tyto údaje sice zpravidla výchozí informací, ale je třeba vždy na základě konkrétních skutkových okolností ověřit, zda zapsaný údaj odpovídá i faktické ústřední správě právnické osoby, případně zda smlouva byla prostřednictvím pobočky uzavřena či jejím prostřednictvím bylo poskytováno dohodnuté plnění.

Jiná je situace v případě bydliště právnické osoby, v bruselsko-luganském režimu je za bydliště právnické osoby považováno i její statutární sídlo. Pro založení pravomoci soudů členského státu EU na základě bydliště právnické osoby tak sice teoreticky postačí zjistit sídlo zapsané v příslušném veřejnoprávním registru, aniž je třeba zjišťovat faktické místo ústřední správy dotčeného subjektu. Kromě statutárního sídla právnické osoby je za její bydliště považována ale rovněž ústřední správa nebo hlavní provozovna, a tak by žalobce, ve vlastním zájmu, měl zhodnotit a porovnat výhodnost všech alternativně příslušných jurisdikcí. Výběr pak zcela závisí na jeho procesní aktivitě. Soud se na základě pravidla, které vychází z bydliště žalované právnické osoby, prohlásí za příslušný, bude-li v jeho státě splněno kterékoliv z těchto tří kritérií.

Ačkoliv se v případě obvyklého pobytu a bydliště jedná o dva rozdílné pojmy, v praxi je tento rozdíl poměrně často stírán a oba pojmy jsou ztotožňovány. V rámci českého právního řádu hraje svou roli zřejmě i český překlad pojmu *habitual residence*, v některých unijních předpisech je překládán jako obvyklé bydliště. Významový rozdíl mezi obvyklým bydlištěm a bydlištěm je pak z jazykového hlediska téměř setřen. Z výše uvedeného rozboru sice vyplývá, že v rámci evropského mezinárodního práva soukromého se pojem obvyklého pobytu právnické osoby může v určitých případech obsahově zcela krýt s pojmem jejího bydliště, respektive že pod pojem bydliště právnické osoby, který je širší, je možné subsumovat pojem jejího obvyklého pobytu, ale není možné je *a priori* vnímat jako pojmy totožné. Zjišťujeme-li tedy, kde právnická osoba bydlí, je vždy třeba přihlížet k účelu, pro který tuto informaci zjišťujeme. Pro účely určení rozhodného práva může právnická osoba bydlet v jiném státě než pro účely založení mezinárodní příslušnosti soudů.

JUDr. Mgr. Magdalena Pfeiffer, Ph.D.

Právníká fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Magdalena Pfeiffer

**Where Does a Legal Person Live?
Habitual Residence and Domicile of Legal Persons
from the Perspective of European Private International Law**

Abstract: The article deals with the two connecting factors currently of most importance in European private international law – habitual residence and domicile. When determining either habitual residence or domicile for the purpose of any of the European Regulations adopted within the framework of private international law, a distinction must be made between natural and legal persons. The article summarises briefly the concept of habitual residence and domicile of natural persons and concentrates on the notions of habitual residence and domicile as applied to legal persons. It shows that despite the fact that both are defined in Regulations for the purposes of private international law, their definitions do not necessarily mean a higher degree of legal certainty in cross-border relations. Habitual residence is primarily defined as place of central administration of a legal person, domicile as either place of central administration or statutory seat or principal place of business. However, these autonomous terms are not defined or specified any further in the respective EU Regulations. The article further draws attention to difficulties that might appear when determining a place of central administration of a holding company that is part of a complicated supranational corporate structure, leading to a higher degree of legal uncertainty with respect to the law that applies and the court that has jurisdiction.

Key words: European private international law, connecting factor, habitual residence, domicile, legal person, company, holding company